

היתר הבמות ואיסורן בפרשתנו ובספרי הנביאים

הקדמה

בפרשתנו נאמר שאסור להקריב בבמות בזמנים מסוימים, ושהיו זמנים שבהם היו הבמות מותרות. מאמר זה יראה שמה שדרשו חז"ל מהפסוקים בפרשתנו מפורש בספרי הנביאים!

א. הפסוקים בפרשתנו והסברם לפי רש"י

1. הפסוקים

כך נאמר בפרק י"ב:

ד. "לא תעשון כן לד' אלקיכם.

ה. כי אם אל המקום אשר יבחר ד' אלקיכם מכל שבטיכם לשום את שמו שם - לשכנו תדרשו ובאת שמה.

ו. והבאתם שמה עלתיכם וזבחיכם, ואת מעשרתיכם, ואת תרומת ידכם, ונדריכם ונדבתיכם, ובללת בקרכם וצאנכם.

ז. ואכלתם שם לפני ד' אלקיכם, ושמתם בכל משלח ידכם, אתם ובתיכם, אשר ברכך ד' אלקיך.

ח. לא תעשון ככל אשר אנחנו עשים פה היום, איש כל הישר בעיניו.

ט. כי לא באתם עד עתה, אל המנוחה ואל הנחלה אשר ד' אלקיך נתן לך.

י. ועברתם את הירדן, וישבתם בארץ אשר ד' אלקיכם מנחיל אתכם, והניח לכם מכל איביכם מסביב, וישבתם בטח.

יא. והיה המקום אשר יבחר ד' אלקיכם בו לשכן שמו שם - שמה תביאו את כל אשר אנכי מצוה אתכם: עולתיכם וזבחיכם, מעשרתיכם ותְרַמַת ידכם, וכל מבחר נדריכם אשר תדרו לד'".

2. היתר הבמות בזמן גלגל

הסביר רש"י:

(ד) "לא תעשון כן - להקטיר לשמים בכל מקום, כי אם במקום אשר יבחר".¹

¹ עיין לעיל במאמר "על מה נאמר: 'לא תעשון כן לד' אלקיכם'?", שם הובאו כל דברי רש"י על פסוק זה והדיון בהם, בהרחבה. כאן הובאו דברי רש"י רק במה שנוגע להיתר הבמות ואיסורן.

(ח) לא תעשון ככל אשר אנחנו עשים וגוי' - מוסב למעלה, על 'כי אתם עוברים את הירדן' וגוי' (יא, לא), כשתעברו את הירדן - מיד מותרים אתם להקריב בבמה, כל ארבע עשרה שנה של כבוש וחלוק..."

כלומר: מיד אחרי מעבר הירדן, בארבע עשרה השנים שהיה המשכן בגלגל - היו הבמות מותרות.

מדוע פירש רש"י כך? והרי לכאורה משמע שהיום, כלומר: לפני מעבר הירדן, היו הבמות מותרות!

כתב על כך החזקוני: "איש כל הישר בעיניו - כמו שפירש רש"י. ואין לפרש יכל הישר בעיניו' לומר שהיו עושין כל איש במה בראש גגו או בחצרו, שהרי במדבר נאסרו הבמות, כדכתיב: 'ואל פתח אהל מועד לא הביאו' וגוי'".

כלומר: בפרשת אחרי מות (ויקרא יז, ג-ד) נאמר: "איש איש מבית ישראל אשר ישחט שור או כשב או עז במחנה, או אשר ישחט מחוץ למחנה, ואל פתח אהל מועד לא הביאו להקריב קרבן לדי' לפני משכן ד' - דם יחשב לאיש ההוא, דם שפך, ונכרת האיש ההוא מקרב עמו". מפורש כאן שאסור היה להקריב בבמות כל זמן שהיה המשכן במדבר.

מה פירוש הפסוק "לא תעשון ככל אשר אנחנו עשים פה היום, איש כל הישר בעיניו"? נאמרו על כך הסברים רבים. דברי רש"י הובאו לעיל בחלקם², והמפרשים הסבירו בדרכים שונות³.

הסבר מיוחד בפשטותו כתב המלבי"ם (שם). בתחילת דבריו הוא העיר: "התכת הכתוב מוקשה מאד". כלומר: הסבר הפסוק קשה מאד. ואחר כך הוא הסביר: "יש לפרש שמה שכתוב: 'ככל אשר אנחנו עושים פה היום' מציין הזמן **שמיים הוא ואילך**, כמו: 'שמע ישראל, אתה עובר היום את הירדן' (ט, א), כי משה אמר זה סמוך למיתתו, שאז היו נכונים לעבור את הירדן. וציין זמן העברתם את הירדן במלת 'היום', רצונו לומר: מהיום והלאה, שפתח: 'כי אתם עוברים את הירדן וכו' (יא, לא), 'אבד תאבדון את כל המקומות וכו', 'לא תעשון כן לדי' אלקיכם, כי אם אל המקום אשר יבחר ד' (יב, ב-ה). שכולל גם כן שפיעת שיבחר ד' במקום קבוע, בשילה... לא תעשון להקריב בבמות, רק: 'והבאתם שמה עולותיכם' (ו). ואז, כשיבחר במקום קבוע בשילה...: 'לא תעשון ככל אשר אנחנו עושים פה היום' (ח), רוצה לומר: מהיום ואילך, בבואכם אל הארץ, שאתם עושים איש כל הישר בעיניו, להקריב בבמות... יען ש'לא באתם אל המנוחה' (ט)".

² עיין ברש"י בכל דבריו בפסוק זה, ובמה שכתבו עליו הרא"ם, ה"גור אריה" ו"עמק הנציב" על הספרי כאן.

³ עיין ברשב"ם, בראב"ע, ברמב"ן, ברבנו יוסף בכור שור ועוד.

3. היתר הבמות בזמן נוב וגבעון

עוד כתב רש"י:

(יא) "שמה תביאו וגו' - למעלה (פסוק ו) אמור לענין שילה, וכאן אמור לענין ירושלים, ולכך חלקם הכתוב, ליתן היתר בין זו לזו, משחרבה שילה ובאו לנוב, וחרבה נוב ובאו לגבעון, היו הבמות מותרות עד שבאו לירושלים".

4. סיכום

נמצאנו למדים שבזמן גלגל, נוב וגבעון היו הבמות מותרות, ואילו בזמן שילה וירושלים היו הבמות אסורות.

חז"ל סיכמו את היתר הבמות ואיסורן במהלך כל הדורות, מבריאת העולם ועד סופו, בספרי כאן (סה) ובמסכת זבחים (פרק י"ד משניות ד-ח):

"עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות..."

משהוקם המשכן נאסרו הבמות...

באו לגלגל הותרו הבמות...

באו לשילה נאסרו הבמות...

באו לנוב ולגבעון הותרו הבמות...

באו לירושלים נאסרו הבמות, ולא היה להם עוד היתר, והיא היתה נחלה"⁴.

יש לציין שחז"ל דרשו את היתר הבמות ואיסורן מדרשת הפסוקים בפרשתנו, אבל הדברים מפורשים בפרשת כי תבוא ובפסוקים רבים בספרים יהושע, שמואל ומלכים.

ב. היתר הבמות בזמן הגלגל בספר דברים ובספר יהושע

בפרשת כי תבוא (פרק כ"ז) נאמר:

א. "ויצו משה וזקני ישראל את העם לאמר: שמר את כל המצוה אשר אנכי מצוה אתכם היום.

ב. והיה ביום אשר תעברו את הירדן אל הארץ אשר ד' אלקיך נתן לך, והקמת לך אבנים גדלות ושדת אתם בשיד.

ג. וכתבת עליהן את כל דברי התורה הזאת בעברך, למען אשר תבא אל הארץ אשר ד' אלקיך נתן לך, ארץ זבת חלב ודבש, כאשר דבר ד' אלקיך אבתוך לך.

⁴ יש להעיר שמה שכתב ה"שפתי חכמים" על רש"י כאן באות ל' סותר את המשנה, וכבר העירו עליו הרב דוד פארדו בספרו "משכיל לדוד" על רש"י כאן, והרב ראובן מרגליות בספרו "נר למאור" בקונטרס בסוף פרשת מסעי "שפתי נבונים". ועיין ב"שפתי חכמים" שבחומש "המאור", שם הסגירו את דברי ה"שפתי חכמים" בתוך סוגריים, וכתבו: "זו לשון המשנה", והעתיקו את המשנה.

ד. והיה בעברכם את הירדן תקימו את האבנים האלה אשר אנכי מצוה אתכם היום **בהר עיבל**, ושדת אותם בשיד.

ה. **ובנית שם מזבח לד' אלקיך, מזבח אבנים, לא תניף עליהם ברזל.**

ו. אבנים שלמות תבנה את מזבח ד' אלקיך, **והעלית עליו עלות לד' אלקיך.**

ז. **וזבחת שלמים ואכלת שם**, ושמחת לפני ד' אלקיך".

וכן עשה יהושע, ככתוב בספרו (ח, ל-לא): "אז יבנה יהושע מזבח לד' אלקי ישראל, בהר עיבל. כאשר צוה משה עבד ד' את בני ישראל, ככתוב בספר תורת משה, מזבח אבנים שלמות אשר לא הניף עליהן ברזל, ויעלו עליו עלות לד', ויזבחו שלמים".

התורה יכלה לצוות להקים את המשכן בהר עיבל, ולהקריב שם, במזבח שבחצר המשכן. אבל התורה ציוותה לבנות מזבח מאבנים. כלומר: מזבח חדש, שאינו המזבח שבמשכן. עולה מכאן שהתורה ציוותה להקריב בבמה!
כך כתב ה"יפה מראה" על הירושלמי במסכת מגילה (פ"א סימן י"ד):
"מדחזינן שתמא דיהושע נצטוה להקריב בהר עיבל, אלמא פקע איסור הבמות שהיה באהל מועד במדבר, שמשבאו לגלגל הותרו הבמות"⁵.

ג. איסור הבמות בזמן שילה בספר יהושע

1. הפסוקים בספר יהושע

על איסור הבמות בזמן שילה ניתן ללמוד מפרשת המזבח שבנו בני ראובן ובני גד וחצי שבט מנשה בעבר הירדן.

כך נאמר בספר יהושע פרק כ"ב:

ט. וַיָּשְׁבוּ וילכו בני ראובן ובני גד וחצי שבט המנשה מאת בני ישראל, מַשְׁלָה אשר בארץ כנען, ללכת אל ארץ הגלעד, אל ארץ אֲחֻזַתם אשר נאחזו בה על פי ד' ביד משה.

י. ויבאו אל גלילות הירדן אשר בארץ כנען, ויבנו בני ראובן ובני גד וחצי שבט המנשה שם מזבח על הירדן, מזבח גדול למראה.

יא. וישמעו בני ישראל לאמר: הנה בנו בני ראובן ובני גד וחצי שבט המנשה את המזבח אל מול ארץ כנען, אל גלילות הירדן, אל עבר בני ישראל.

⁵ א. וכן כתב גם בפירושו "יפה תואר" על ויקרא רבה (כב, ה), ובפירושו "יפה נוף" על המדרש שמואל (פרשה י"ג).

ב. על השאלה מדוע נצטוו לבנות את המזבח דווקא בהר עיבל, ולקיים את המעמד דווקא בהר גרזים ובהר עיבל, עיי' במאמרים על הברכה והקללה לקמן בפרשת כי תבוא, ובעיקר במאמר הראשון, השני והששי.

- יב.** וישמעו בני ישראל, ויקהלו כל עדת בני ישראל שְׁלֵה, לעלות עליהם לצבא.
- יג.** וישלחו בני ישראל אל בני ראובן ואל בני גד ואל חצי שבט מנשה, אל ארץ הגלעד, את פינחס בן אלעזר הכהן.
- יד.** ועשרה נשאים עמו, נשיא אחד נשיא אחד לבית אב לכל מטות ישראל, ואיש ראש בית אבותם המה לאלפי ישראל.
- טו.** ויבאו אל בני ראובן ואל בני גד ואל חצי שבט מנשה אל ארץ הגלעד, וידברו אתם לאמר:
- טז.** כה אמרו כל עדת ד': מה המעל הזה אשר מעלתם באלקי ישראל, לשוב היום מאחרי ד', בבנותכם לכם מזבח, למרדכם היום בד'.
- יז.** המעט לנו את עון פער אשר לא הטהרנו ממנו עד היום הזה, ויהי הנגף בעדת ד'.
- יח.** ואתם תִּשְׁבוּ היום מאחרי ד', והיה אתם תמרדו היום בד', ומחר אל כל עדת ישראל יִקְצֹף.
- יט.** ואך אם טמאה ארץ אֲחֻזַתְכֶם - עֲבְרוּ לְכֶם אֶל ארץ אֲחֻזַת ד', אשר שכן שם משכן ד', והאחזו בתוכנו, ובד' אל תמרדו, ואותנו אל תמרדו **בבנותכם לכם מזבח מבלעדי מזבח ד' אלקינו.**
- כ.** הלא עכן בן זרח מעל מעל בחרם, ועל כל עדת ישראל היה קצף, והוא איש אחד לא גוע בעונו.
- כא.** ויענו בני ראובן ובני גד וחצי שבט המנשה וידברו את ראשי אלפי ישראל:
- כב.** א-ל אלקים ד', א-ל אלקים ד' הוא ידע וישראל הוא ידע. אם במרד ואם במעל בד' אל תושיענו היום הזה.
- כג.** לבנות לנו מזבח לשוב מאחרי ד', **ואם להעלות עליו עולה ומנחה ואם לעשות עליו זבחי שלמים - ד' הוא יבקש.**
- כד.** ואם לא מדאגה מדבר עשינו את זאת לאמר מחר יאמרו בניכם לבנינו לאמר: מה לכם ולד' אלקי ישראל.
- כה.** וגבול נתן ד' ביננו וביניכם בני ראובן ובני גד את הירדן, אין לכם חלק בד', והשביתו בניכם את בנינו לבלתי ירא את ד'.
- כו.** ונאמר: **נעשה נא לנו לבנות את המזבח, לא לעולה ולא לזבח.**
- כז.** כי עד הוא בינינו וביניכם ובין דורותינו אחרינו, **לעבד את עבדת ד' לפנינו בעלותינו ובזבחינו ובשלמינו, ולא יאמרו בניכם מחר לבנינו: אין לכם חלק בד'.**
- כח.** ונאמר: והיה כי יאמרו אלינו ואל דִרְתֵינו מחר, ואמרנו: ראו את תבנית **מזבח ד', אשר עשו אבותינו, לא לעולה ולא לזבח, כי עד הוא בינינו וביניכם.**
- כט.** חלילה לנו ממנו למרד בד' ולשוב היום מאחרי ד' **לבנות מזבח לעלה למנחה ולזבח, מלבד מזבח ד' אלקינו אשר לפני משכנו.**

- ל.** וישמע פינחס הכהן ונשיאי העדה וראשי אלפי ישראל אשר אתו את הדברים אשר דברו בני ראובן ובני גד ובני מנשה וייטב בעיניהם.
- לא.** ויאמר פינחס בן אלעזר הכהן אל בני ראובן ואל בני גד ואל בני מנשה: היום ידענו כי בתוכנו ד', אשר לא מעלתם בד' המעל הזה, אז הצלתם את בני ישראל מיד ד'.
- לב.** וישב פינחס בן אלעזר הכהן והנשיאים מאת בני ראובן ומאת בני גד מארץ הגלעד אל ארץ כנען אל בני ישראל וישבו אותם דבר.
- לג.** וייטב הדבר בעיני בני ישראל, ויברכו אלקים בני ישראל, ולא אמרו לעלות עליהם לצבא לשחת את הארץ אשר בני ראובן ובני גד ישבים בה.
- לד.** ויקראו בני ראובן ובני גד למזבח כי עד הוא בינתינו, כי ד' האלקים."

אמנם מפסוקים ט"ז-י"ח, שבהם הזכירו את עוון פעור שהוא עבודה זרה, עולה לכאורה שחשדו בהם שהם רוצים להקריב לעבודה זרה. אבל בפסוק י"ט, ובפסוקים כ"ג-כ"ט מפורש שחשדו בהם שהם רוצים להקריב לד' במזבח שמחוץ למשכן!

וכן כתב רש"י (שם, יב): "לעלות עליהם לצבא - לפי שנאסרו הבמות משנקבע המשכן בשילה".

הרד"ק שם הרחיב יותר וכתב: "לעלות עליהם לצבא - ולפי שחשבו כי ההעלות עליו עולה וזבח עשו אותו, ולהיות להם מזבח לבדם, מבלי שיבואו למזבח ד' לשילה, או באשר יהיה שם, ומשבאו לשילה נאסרו הבמות, שכך שנינו (בזבחים פ"ד): 'עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות, משהוקם המשכן נאסרו הבמות, באו לגלגל הותרו הבמות, באו לשילה נאסרו הבמות, באו לנוב וגבעון הותרו הבמות, באו לירושלם נאסרו הבמות, ולא היה להם היתר עוד', לפיכך חשבוהו להם לעוון ולמרד בד'".

הרלב"ג (שם, י-כ) הרחיב עוד יותר, וגם הסביר מדוע הזכירו את עוון פעור: "יחשבו ישראל שעשו זה להקריב עליו, ונקהלו שילה לעלות עליהם לצבא, והיתה עצתם לשלוח להם תחילה פינחס בן אלעזר הכהן ועשרה נשיאים עמו מתשעת המטות וחצי המטה, לדעת מה זה ועל מה זה, ולהזהירם ולהוכיחם על זה. כי כבר הוזהרו בתורה מעשות במת ציבור זולתי משכן ד', וגם במה ליחיד נאסרה מעת באו אל המנוחה ואל הנחלה. והנה היה משכן שילה 'מנוחה', כמו שנתבאר בסוף זבחים, ובית עולמים היה 'נחלה'. ולפי זה הענין היה מרד בד', כי הכוונה בשלא יעבד ד' יתברך כי אם במקום אחד, הוא להורות על היותו אחד, כמו שביארנו בביאורנו לדברי התורה, וזה הפך מה שעשו ישראל כשנסקעו בעבודה זרה, עד

שתמצא שכבר היו להם בתי עבודת אלילים בכל עריהם. אמר הנביא, מִסְפָּר גְנוֹתָן: 'כי מִסְפָּר עֵרִיךְ הָיוּ אֱלֹהֵיךָ יְהוּדָה' (ירמיהו ב, כח).
הנה אמרו ישראל לעלות עליהם לצבא, להוכיחם על זה ולבער הרע מקרבם, כי זה מדרכי התורה, כמו שנתבאר בתורה בעיר הנדחת. ולזאת הסבה עלו ישראל לצבא על אחיהם על דבר פילגש בגבעה. והסבה בזה שישמעו הנשארם וייראו, ולא יוסיפו לעשות הרע הזה, כי אולי ילמדו מזה הנשארם ויסתבכו כלם בזה הפועל המגונה. הלא תראה כי ירבעם בן נבט התחיל במרד, ונמשכו למריו כל מלכי ישראל הבאים אחריו, ונשקעו בו גם כן בסוף הענין מלכי יהודה, והיה זה סבת גלות ישראל מארצם, ואבדן רבים מהם. ולזאת הסבה אחשוב שאמרו פינחס והנשיאים לבני ראובן ולבני גד ולחצי שבט המנשה: 'המעט לנו את עון פעור אשר לא הטהרנו ממנו עד היום הזה, ויהי הנגף וגו''⁶.

2. מחלוקת התנאים במסכת זבחים

בגמרא במסכת זבחים (ק"ט ע"א) נחלקו תנאים בהסבר הפסוקים שבפרשתנו: 'תנו רבנן: 'כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה' - מנוחה - זו שילה, נחלה - זו ירושלים... דברי רבי יהודה. רבי שמעון אומר: מנוחה - זו ירושלים, נחלה - זו שילה''.
שתי הדעות הללו סוברות כמו שלמדנו לעיל, שבזמן שילה ובזמן בית המקדש נאסרו הבמות, וביניהן היה היתר במות.
אבל בהמשך מביאה הגמרא ברייתא נוספת, ובה נאמר: 'רבי שמעון בן יוחי אומר: זו וזו ירושלים''⁷.
לדעת רבי שמעון בן יוחי, שאמר: 'זו וזו ירושלים' משמע שמאז שנכנסו ישראל לארץ ישראל ועד שנבנה בית המקדש בירושלים היה היתר במות, כולל הזמן שבו היה המשכן בשילה, שלא כפי שהוכחנו!
ובגמרא שם (ק"ט ע"ב) אמרו: 'בשלמא למאן דאמר: זו וזו ירושלים, אבל שילה הוה שריא במות, היינו דכתיב: 'ויקח מנוח את גדי העזים ואת המנחה ויעל על הצור לד' (שופטים יג, יט), אלא למאן דאמר: זו וזו שילה, ובמות הוה אסירן, מאי 'ויקח מנוח'? הוראת שעה היתה''.
כלומר: הגמרא אומרת שלדעת רבי שמעון בן יוחי מאז שנכנסו ישראל לארץ ישראל ועד שנבנה בית המקדש בירושלים היה היתר במות, כולל הזמן שבו היה המשכן בשילה! והגמרא גם אומרת שלפיו מובנת יותר הקרבת מנוח.

⁶ עיין גם ב"מורה נבוכים" ח"ג פרק מ"א.

⁷ עיין ברש"ש וברד"ל שם, שדנו כיצד יתכן שיש מחלוקת בין רבי שמעון לרבי שמעון בן יוחאי. ועיין גם ב"קין אורה" זבחים ק"ט ע"ב בד"ה "וואימא" וב"חברותא" הערה 213.

יש לשאול: כיצד יסביר רבי שמעון בן יוחי את פרשת בניית המזבח בעבר הירדן, שממנה מוכח שהיה אסור להקריב בבמות בזמן שילה?
שאלה זו הביא בספר "קדושה משולשת"⁸ בשם תלמידו, וכתב עליה: "והנה לכאורה היא קושיא עצומה", והוא ענה עליה שלש תשובות.

א. תשובתו הראשונה של ה"קדושה משולשת" ודחייתו אותה

בתשובתו הראשונה כתב ה"קדושה משולשת": "נראה דכיון דבבמה לא הותרו רק הנידר והנידב, אם כן יש לומר דבני ישראל חשבו שיקריבו שם גם חובות".

אבל מיד הוא דחה הסבר זה וכתב: "אמנם צריך עיון, שמבואר שם שבני גד וראובן השיבו שלא עשו זאת להעלות עולות, או מנחה, או זבחי שלמים, ולמה להם להתנצל על עולה ועל זבחי שלמים? בשלמא על מנחה ניחא, כיון דאין מנחה בבמה, אבל עולה ושלמים, דהוי נידר ונידב מקריבין בבמה, ולרבי שמעון בר יוחי, שהיה אז זמן היתר הבמות, היו מותרים להקריב עולות ושלמים!"

ב. תשובתו השניה של ה"קדושה משולשת"

בתשובתו השניה כתב ה"קדושה משולשת": "ואפשר לומר שבני ישראל חשבו ש[בני גד וראובן] עשו במת ציבור להקריב שם כל קרבנות ציבור, והרי בודאי גם בזמן היתר הבמות אסור לעשות שתי במות גדולות. וכיון שהיתה במה גדולה בשילה, היה אסור להם לעשות עוד במה גדולה להקריב קרבנות ציבור, וכן כתב רש"י בזבחים (ק"א ע"א ד"ה 'בכל מושבות') שתרי במות גדולות לא מצינו".
כלומר: רשב"י יסביר שכל הפרשה של המזבח מתיחסת לאיסור הקרבה בבמה **מרכזית** נוספת, שדומה לבמת ציבור, ורבי שמעון בר יוחי מודה שאסור היה גם בזמן שילה שתהיה במת ציבור נוספת.

ג. תשובתו השלישית של ה"קדושה משולשת"

בתשובתו השלישית כתב ה"קדושה משולשת": "ויש מקום אתי עוד לומר על פי מה שכתב בספר 'דברי אמת' סוף דרוש ט"ו, והבאתיו לעיל (בקדושה ב' אות א'), דבחוץ לארץ היה אסור להקריב בבמות אף בזמן היתר הבמות. והמעין בספר 'דברי אמת' יראה שכן כתב על הני קראי דיהושע, לפרש מה שנאמר שם: 'ואך אם טמאה ארץ אחזתכם', ואם כן ממילא לא קשה על רשב"י כמובן".

⁸ קונטרס "קדושה משולשת" בסוף ספר "עמק הלכה" לרבי יהושע הורוויץ מדזיקוב (לעמבערג תר"ל, ובמהדורה חדשה ירושלים תשמ"ו) קדושה ג' אות ז'. הפנה אותי לשם הרב בנימין פוס, מחבר הספר "תורת הבמה".

כלומר: גם בזמן היתר הבמות אסור להקריב בחוץ לארץ, והמזבח בעבר הירדן היה בחוץ לארץ.

יש להעיר על הסברו זה שתי הערות:

1. ה"מצודת דוד" והמלבי"ם כתבו שם (כב, י) שבני גד ובני ראובן בנו את המזבח בעבר הירדן המערבי, בארץ כנען!

2. בגמרא במסכת מגילה (י ע"א) יש דעה שמותר היה להקריב אחרי חורבן הבית בבית חוניו, שהיה במצרים, ומוכח משם שהיתר הבמות כולל גם את חוצה לארץ ("ראש יוסף" שם)! וכן דייקו האחרונים גם מרש"י במסכת קידושין (לז ע"א ד"ה "והרי שבת"?)⁹.

לפי זה אי אפשר להסביר את דעת רשב"י שאף על פי שהיה היתר במות, מכל מקום היה אסור להקריב בבמה בחוץ לארץ.

ד. ההקרבה בבמות בזמן שילה בספר שופטים

יש לשאול שבספר שופטים, שמתאר את קורות בני ישראל בתקופת שילה, מצאנו מספר פעמים שהקריבו בבמות:

1. ההקרבה בבכים

בתחילת פרק ב' נאמר:

א. "ויעל מלאך ד' מן הגלגל אל הבכים, ויאמר: אעלה אתכם ממצרים, ואביא אתכם אל הארץ אשר נשבעתי לאבותיכם, ויאמר: לא אֶפְר בְרִיתִי אֶתְכֶם לְעוֹלָם.

ב. ואתם לא תכרתו ברית ליושבי הארץ הזאת, מזבחותיהם תִּתְצוּן. ולא שמעתם בקלי. מה זאת עשיתם.

ג. וגם אמרתי: לא אגרש אותם מפניכם, והיו לכם לצִדִים, ואלהיהם יהיו לכם למוקש.

ד. ויהי כדבר מלאך ד' את הדברים האלה אל כל בני ישראל, וישאו העם את קולם ויבכו.

ה. ויקראו שם המקום ההוא בִּכִים, ויזבחו שם לד'."

2. ההקרבה הראשונה של גדעון

בפרק ו' נאמר:

יא. "ויבא מלאך ד' וישב תחת האלה אשר בעפרה, אשר ליואש אבי העזרי, וגדעון בנו חִבֵט חטים בגת, להניס מפני מדין.

⁹ עיין בספר "תורת הבמה" עמ' שא.

יב. וירא אליו מלאך ד', ויאמר אליו: ד' עמך גבור החיל.
 יג. ויאמר אליו גדעון: בי אדנִי, ויש ד' עמנו ולמה מצאתנו כל זאת? ואיה כל
 נפלאותיו אשר ספרו לנו אבותינו לאמר, הלא ממצרים העלנו ד', ועתה נטשנו ד',
 ויתננו בכף מדין.
 יד. ויפן אליו ד', ויאמר: לך בכחך זה, והושעת את ישראל מכף מדין, הלא
 שלחתיך.
 טו. ויאמר אליו: בי ד', במה אושיע את ישראל? הנה אלפי הדל במנשה ואנכי
 הצעיר בבית אבי.
 טז. ויאמר אליו ד': כי אהיה עמך, והכית את מדין כאיש אחד.
 יז. ויאמר אליו: אם נא מצאתי חן בעיניך, ועשית לי אות שאתה מדבר עמי.
 יח. אל נא תמש מזה עד באי אליך, והצאתי את מנחתי והנחתי לפניך. ויאמר: אנכי
 אשב עד שובך.
 יט. וגדעון בא, ויעש גדי עזים ואיפת קמח מצות, הבשר שם בסל, והמרק שם
 בפרור, ויוצא אליו אל תחת האלה ויגש.
 כ. ויאמר אליו מלאך האלקים: קח את הבשר ואת המצות, והנח אל הסלע הלז,
 ואת המרק שפוך. ויעש כן.
 כא. וישלח מלאך ד' את קצה המשענת אשר בידו, ויגע בבשר ובמצות, ותעל האש
 מן הצור, ותאכל את הבשר ואת המצות, ומלאך ד' הלך מעיניו.
 כב. וירא גדעון כי מלאך ד' הוא, ויאמר גדעון: אהה ד' אלקים, כי על כן ראיתי
 מלאך ד' פנים אל פנים.
 כג. ויאמר לו ד': שלום לך, אל תירא, לא תמות.
 כד. ויבן שם גדעון מזבח לד', ויקרא לו ד' שלום עד היום הזה, עודנו בעפרת אבי
 העזריי".

3. ההקרבה השניה של גדעון

בהמשך הפרק נאמר:
 כה. "ויהי בלילה ההוא, ויאמר לו ד': קח את פר השור אשר לאביך, ופר השני שבע
 שנים, והרסת את מזבח הבעל אשר לאביך, ואת האשרה אשר עליו תכרת.
 כו. ובנית מזבח לד' אלקיך על ראש המעוז הזה במערכה, ולקחת את הפר השני
 והעלית עולה בעצי האשרה אשר תכרת.
 כז. ויקח גדעון עשרה אנשים מעבדיו, ויעש כאשר דבר אליו ד', ויהי כאשר ירא את
 בית אביו ואת אנשי העיר מעשות יומם - ויעש לילה.
 כח. וישכימו אנשי העיר בבקר, והנה נתץ מזבח הבעל, והאשרה אשר עליו כרתה,
 ואת הפר השני העלה על המזבח הבנוי".

4. ההקרבה של מנוח

בפרק יג נאמר:

טו. ויאמר מנוח אל מלאך ד': נעצרה נא אותך, ונעשה לפניך גדי עזים.
טז. ויאמר מלאך ד' אל מנוח: אם תעצרני לא אכל בלחמך, ואם תעשה עלה - לד' תעלנה, כי לא ידע מנוח כי מלאך ד' הוא.
יז. ויאמר מנוח אל מלאך ד': מי שמך, כי יבא דברך וכבדנוך.
יח. ויאמר לו מלאך ד': למה זה תשאל לשמי, והוא פלאי.
יט. ויקח מנוח את גדי העזים ואת המנחה, ויעל על הצור לד', ומפלא לעשות, ומנוח ואשתו ראים.
כ. ויהי בעלות הלהב מעל המזבח השמימה, ויעל מלאך ד' בלהב המזבח, ומנוח ואשתו ראים, ויפלו על פניהם ארצה".

5. ההקרבה הראשונה בבית אל

בפרק כ' נאמר:

כד. "ויקרבו בני ישראל אל בני בנימן ביום השני.
כה. ויצא בנימן לקראתם מן הגבעה ביום השני, וישחיתו בבני ישראל עוד שמנת עשר אלף איש ארצה, כל אלה שלפי חרב.
כו. ויעלו כל בני ישראל וכל העם ויבאו בית אל, ויבכו וישבו שם לפני ד', ויצומו ביום ההוא עד הערב, ויעלו עלות ושלמים לפני ד'".

6. ההקרבה השניה בבית אל

בפרק כ"א נאמר:

א. "וואיש ישראל נשבע במצפה לאמר: איש ממנו לא יתן בתו לבנימן לאשה.
ב. ויבא העם בית אל, וישבו שם עד הערב לפני האלקים, וישאו קולם ויבכו בכי גדול.
ג. ויאמרו: למה ד' אלקי ישראל היתה זאת בישראל, להפקד היום מישראל שבט אחד.
ד. ויהי ממחרת, וישכימו העם ויבנו שם מזבח, ויעלו עלות ושלמים".

7. הגמרא במסכת זבחים

כאמור, בגמרא במסכת זבחים (ק"ט ע"ב) אמרו: "בשלמא למאן דאמר: זו וזו ירושלים, אבל שילה הוה שריא במות, היינו דכתיב: 'ויקח מנוח את גדי העזים ואת המנחה ויעל על הצור לד'' (שופטים יג, יט), אלא למאן דאמר: זו וזו שילה, ובמות הוה אסירן, מאי 'ויקח מנוח'? הוראת שעה היתה".

כלומר: הגמרא אומרת שלדעת רבי שמעון בן יוחי מאז שנכנסו ישראל לארץ ישראל ועד שנבנה בית המקדש בירושלים היה היתר במות, כולל הזמן שבו היה המשכן בשילה! והגמרא גם אומרת שלפיו מובנת יותר הקרבת מנוח.

8. שאלת רבנו ישעיה מטראני ותשובת המהדיר

שאל רבנו ישעיה הראשון מטראני, בעל התוספות רי"ד, בפירושו לספר שופטים (כא, ד): "ויבנו שם מזבח - קשה לי, שהרי משבאו לשילה נאסרו הבמות, וכאן אנו מוצאים בהרבה מקומות שבנו מזבחות".

כתב שם המהדיר (הרב אברהם יוסף ורטהימר): "בגמרא זבחים (ק"ט ע"ב) מקשה: 'בשלמא למאן דאמר: זו וזו ירושלים, אבל שילה הוה שריא במות, היינו דכתיב: 'ויקח מנוח את גדי העזים ואת המנחה ויעל על הצור לד'', אלא למאן דאמר: זו וזו שילה, ובמות הוה אסירן, מאי 'ויקח מנוח'? הוראת שעה היתה'. וכן יש לפרש גם כאן, וביתר המקומות שמצינו שבנו מזבחות".

9. הסבר הרד"ק להקרבה הראשונה בבית אל

הרד"ק בפירושו לפרשת מלחמת ישראל בבנימין, כתב שההקרבה הראשונה בבית אל היתה בעצם בשילה!

כך כתב הרד"ק (שופטים כ, כו): "ויבאו בית אל - הנראה בעיני כי על שילה אמר, כי שם היה הארון, ונקרא 'בית אל' ו'בית ד' כמו 'ואת בית ד' אני הולך'. כי לא מצאנו שהביאו הארון לבית אל שהוא לוז. ובשאלה הראשונה גם כן לשילה באו, כמו שנאמר: 'ויקומו ויעלו בית אל, וישאלו באלקים', ואחר שאלתם קמו וחנו על הגבעה להלחם.

והטעם שהזכיר פעם אחרת 'ויבאו בית אל' - להודיע כי בפעם אחרונה שבו בכל לבם לאל ויצומו ויעלו עולות, וכל זה בשילה היה, ונעתר להם בפעם הזאת"¹⁰.

¹⁰ עוד כתב הרד"ק שם: "ויתכן לפרש גם כן שהביאו הארון לבית אל, כי בית אל סמוך לשילה הוא, כמו שאמר בסוף הענין: 'בשילה אשר מצפונה לבית אל' (כא, יט), והביאוהו שם להתפלל שם ויענם הא-ל יתעלה בזכות יעקב, שבירך אותו אלקים שם, ונולד באותו פרק בנימן. אלא שאין משמעות הפסוק שהביאו הארון שם אז, כי הפסוק אומר: 'ישם ארון ברית האלקים בימים ההם'. נראה כי שם היה הארון בקביעות, ולא שהביאו אותו שם. ובשילה היה הארון בימים ההם. והרבו בתפילה, ופינחס גם כן שהיה עמהם התפלל גם כן עליהם, ונענו בפעם הזאת". עוד כתב הרד"ק בהקרבה השניה בבית אל (כא, ד): "ויבנו שם מזבח - אם בית אל זה הוא שילה למה בנו שם מזבח? וכי לא היה שם מזבח המשכן?! ואם הוא העיר הנקרא בית אל - גם שם היה המזבח שבנה יעקב אבינו, כמו שאנו עתידין לפרש בספר שמואל בפסוק 'עולים אל האלקים בית אל' (שמואל א' ג, ג)!

ג. הוכחת ה"משך חכמה"

הוסיף ה"משך חכמה" וכתב: "ובוא וראה אמיתת דבר זה. בשופטים פרק כ', במלחמת ישראל ובנימין כתוב (בפסוק כ"ו): 'ויעלו כל בני ישראל וכו' ויבאו בית אל ויבכו וכו' ויעלו עולות ושלמים לפני ד'". הרי דבבית אל הקריבו עולות ושלמים, משום דכתיב תיכף (פסוק כז) 'וישאלו בני ישראל בד', ושם ארון ברית האלקים בימים ההם'. הרי דהארון היה אז בבית אל, ולכך היו הבמות מותרות, והיו מקריבים שם בבית אל כדין במת יחיד.

ואוסיף לך להראות מי הביא אז הארון לבית אל. כי בסדר עולם אמרו כי הך עובדא דפילגש בגבעה היה בימי כושן רשעתיים, והיה אז ירושלים בלא איש מבני ישראל, וכמו שאמר: 'לא נסור אל עיר נכרי' (שופטים יז, יב). וזה היה סמוך למות יהושע, ועיין בהגהות הגר"א לסדר עולם פרק י"ב. ובשופטים פרק א, כב-כג: 'ויעלו בית יוסף גם הם בית אל, וד' עמם. ויתירו בית יוסף בבית אל'. כי לדעתי פירושו כי היה הארון אתם, וזהו 'וד' עמם', שהארון הוא משכנו, וכמו שכתוב: 'ויתצבו לפני האלקים' (יהושע כד, א). לכן אז היה הארון בבית אל, ואז היה עובדא דפילגש בגבעה. וכל זה ברור. ובמשנה פרק 'משוח מלחמה' (סוטה מב, ע"א): 'כי ד' אלוקיכם ההולך עמכם להלחם לכם וגו' (דברים כ, ד) - זה מחנה הארון".

ד. קושיית ה"משך חכמה" על הסברו

הוסיף ה"משך חכמה" וכתב: "והנה בירושלמי מגילה פרק קמא הלכה י"ב: 'ר' ייסא בשם ר' יוחנן: זה סימן: כל שהארון בפנים - הבמות אסורים, יצא - הבמות מותרות [וזהו כמו שפירשנו מהתוספתא]. בעי ר' זירא קומי ר' ייסא: אפילו לשעה, כגון ההיא דעלי?!. ולפי מה שפירשתי, מוכח דאפילו אם יצא לשעה - הבמות מותרות!".

כלומר: ה"משך חכמה" הקשה על הסברו, שבירושלמי הסתפקו האם כאשר יצא הארון משילה היה היתר במות או לא, ולפי הסברו מוכח מהפסוקים שהיה אז היתר במות, ואם כן מדוע הירושלמי הסתפק ולא פשט את הספק מההוכחות שכתב ה"משך חכמה"? אלא מוכח לכאורה שהסברו אינו נכון!

ה. תירוץ ה"משך חכמה"

ענה על כך ה"משך חכמה": "וצריך לומר דדווקא כשיצא למלחמה, שלא נח בשום מקום, שפיר בעי אם הבמות מותרות. מה שאין כן כאן, נח בשכם, ונח בבית אל".

כלומר: הירושלמי הסתפק רק בזמן שהארון יצא למלחמה, ולא נח בשום מקום, אבל בזמן ההקרבה בבכים ובבית אל הארון נח בשכם, ובבית אל.

דברי ה"משך חכמה" מחודשים, והאחרונים העירו על דבריו.

ו. הערת ה"פשוטו של מקרא" וה"שירת דוד"

בספר "פשוטו של מקרא"¹¹ כתב על דברי ה"משך חכמה" שהארון היה בחוץ בזמן ההקרבה בבכים ובבית אל: "קשה לומר דבר זה, שהרי חז"ל אמרו סתם: 'באו לשילה - נאסרו הבמות', משמע כל זמן שילה! ועוד עיין שם ברד"ק שנתן טעם למה היה הארון בשכם¹², וזה היה רק לשעה, ואחר כך פשוט שהחזירו את הארון לשילה, וכשהיו בבוכים כבר היה הארון באהל מועד". ולכן הסיק שכל ההקרבות היו בהוראת שעה. כעין קושיתו על ה"משך חכמה" הקשה גם ה"שירת דוד" בפסוקו¹³.

ז. הערת הרב פוברסקי

בספר "משמר הלוי" על מסכת זבחים (סימן קעו)¹⁴ הביא מכתב של הגאון רבי ברוך דב פוברסקי שליט"א, שבו כתב על דברי ה"משך חכמה": "ראייתו השניה, משופטים פרק כ' שהקריבו בבית אל בימי פילגש בגבעה, אינה מוכחת כלל, והיא נגד פירוש הרד"ק וה'מצודת דוד' שם, שפירשו שבית אל האמורה שם הכוונה לבית האלקים אשר בשילה.

וכן מה שכתב ה'משך חכמה' על הפסוק בשופטים א, כב: 'ויעלו בית יוסף גם הם בית אל, ודי' עמס' שהכוונה שהיה עמס ארון האלקים, הנה רש"י שם פירש באופן אחר.

אמנם ראייתו הראשונה, משופטים פרק ב', שהקריבו בבוכים היא באמת עצומה, אם לא שנאמר בדוחק שהוראת שעה היתה"¹⁵.

ח. הערת ה"רנת יצחק"

בספר "רנת יצחק" על ספר שופטים (ב, ה)¹⁶ כתב על דברי ה"משך חכמה" האחרונים בהסבר הירושלמי: "דבריו לחלק אם הארון נח במקום אחר או לא - דחוקין".

¹¹ לרב אריה קניגסהפר (בני ברק תשמ"ג) בפירושו לשופטים ב, ה.

¹² זו לשון הרד"ק ביהושע (כד, א): "ויתיצבו לפני האלקים - נראה שהביאו ארון האלקים שם, כדי לכרות הברית לפני הארון, כמו שאמר: 'ויכתוב יהושע את הדברים האלה בספר תורת אלקים' (כו). נראה כי שם היה הארון שבו ספר התורה".

¹³ לרב אהרן דוד גולדברג (שיבת טלז וויקליף אוהיו תשנ"א).

¹⁴ לרב משה מרדכי שולזינגר (זכרון מאיר תשמ"ו).

¹⁵ כל זה כתוב במכתבו השני שם (עמ' תלא), ועיין גם במכתבו השלישי (בעמ' תלב), שם דן מדוע לא שאלה הגמרא מההקרבה בבוכים, אלא מהקרבת מנוח.

ולכן הסיק שכל בעית הירושלמי "אפילו לשעה, כגון ההיא דעלי?" היתה דווקא כמו בזמן עלי, שהוציאו את הארון שלא כדין, כמו שכתב רש"י בפרשת עקב (י, א) והתוספות במסכת עירובין (סג ע"ב), שכיון שחטאו בהוצאת הארון, והם היו צריכים להחזירו למקומו לא נחשב הארון בחוץ, והבמות נשארו אסורות, אבל כאשר יהושע הוציא את הארון כדי לכרות ברית עם בני ישראל לא נחשב הארון במקומו, ואז היה היתר במות¹⁷.

ה. היתר הבמות בזמן נוב וגבעון בספר שמואל ובספר מלכים

יש לציין שחז"ל דרשו את היתר הבמות בזמן נוב וגבעון מכפילות הפסוקים, כמו שכתב רש"י בפסוק י"א, או מהמלים "כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה": "אל המנוחה - זו שילה, נחלה - זו ירושלים, למה חלקן הכתוב? כדי ליתן היתר בין זה לזה", כמו שאמרו בגמרא במסכת זבחים (ק"ט ע"א). אבל הדברים מפורשים בפסוקים רבים בספר שמואל ובספר מלכים.

1. הפסוקים בספר שמואל

בספר שמואל (א) נאמר שש פעמים ששמואל הקריב בבמות, או שרצה להקריב, או שהקריבו בנוכחותו:

1. בפרק ז', פסוק ט' נאמר: "ויקח שמואל טלה חלב אחד, ויעלהו עולה כליל לד', ויזעק שמואל אל ד' בעד ישראל, ויענהו ד'".

2. עוד נאמר שם בפרק ז', פסוק י"ז: "ותִשָּׁבְתוּ הרמתה, כי שם ביתו, ושם שפט את ישראל, ויבן שם מזבח לד'".

3. בפרק ט', פסוקים י"ב-י"ג נאמר: "ותענינה אותם ותאמרנה: יש, הנה לפניך, מהר, עתה, כי היום בא לעיר, כי זָבַח היום לעם בבמה. כבאכם העיר כן תמצאון אתו. בטרם יעלה הבמתה לאכל, כי לא יאכל העם עד בָּאוּ, כי הוא יברך הַזָּבַח, אחרי כן יאכלו הַקָּרָאִים. ועתה עלו, כי אתו כהיום תמצאון אתו".

4. בפרק י', פסוק ח' אמר שמואל לשאול: "וירדת לפני הגלגל, והנה אנכי יָרַד אליך להעלות עלות, לְזַבֵּחַ זבחי שלמים. שבעת ימים תוחל עד בואי אליך, והודעתי לך את אשר תעשה".

¹⁶ לרב אברהם יצחק סורוצקין (ישיבת טלז וויקליף אוהיו תשנ"א).

¹⁷ עיין במאמר "האם יצא ארון הברית למלחמות?" לעיל בפרשת עקב, שם התבאר שלפי ראשונים ואחרונים רבים הארון יצא גם אז כדין.

5. בפרק י"א, פסוקים י"ד-ט"ו נאמר: "ויאמר שמואל אל העם: לכו ונלכה הגלגל, ונחדש שם המלוכה. וילכו כל העם הגלגל, וַיִּמְלְכוּ שם את שאול לפני ד' בגלגל, ויזבחו שם זבחים שלמים לפני ד', וישמח שם שאול וכל אנשי ישראל עד מאד".

6. בפרק ט"ז, פסוקים א'-ב' נאמר: "ויאמר ד' אל שמואל: עד מתי אתה מתאבל אל שאול? ואני מאסתיו מִמְלַךְ על ישראל. מֵלֵא קרנד שמן, ולך אשלחך אל ישי בית הלחמי, כי ראיתי בבניו לי מלך. ויאמר שמואל: איך אלך? ושמע שאול והרגני! ויאמר ד': עגלת בקר תקח בידך, ואמרת: לְזַבַּח לַד' באתי".

מכל הפסוקים הללו עולה שאחרי חורבן משכן שילה הותרו הבמות!¹⁸

2. מחלוקת התנאים במסכת זבחים

בגמרא במסכת זבחים (ק"ט ע"א) נחלקו תנאים בהסבר הפסוקים שבפרשתנו: "תנו רבנן: כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה" - מנוחה - זו שילה, נחלה - זו ירושלים... דברי רבי יהודה. רבי שמעון אומר: מנוחה - זו ירושלים, נחלה - זו שילה".

שתי הדעות הללו סוברות כמו שלמדנו לעיל, שבזמן שילה ובזמן בית המקדש נאסרו הבמות, וביניהן היה היתר במות. אבל בהמשך מביאה הגמרא ברייתא נוספת ובה נאמר: "תנא דבי רבי ישמעאל: זו וזו שילה".

באופן פשוט נראה שתנא דבי רבי ישמעאל, שאמר "זו וזו שילה", סובר שאחרי חורבן משכן שילה לא הותרו הבמות, שלא כפי שהוכחנו!

3. הסבר התוספות

כתבו התוספות שם (בד"ה "זו וזו שילה"): "אי אפשר לומר לדידיה [תנא דבי רבי ישמעאל] שלא יהא היתר אחר שילה, דהא מצינו אבשלום שהקריב בחברון, כדכתיב: 'אלכה נא ואשלמה את נדרי אשר נדרתי לד' בחברון' (שמואל ב טו, ז), וכתוב: 'כי נדר נדר עבדך בשבתי בגשורי' (שם, ח). דאין לומר דהוה מפרש דלא הלך אבשלום אלא להביא כבשים מחברון, שהיו שם טובים, ולהקריבם בגבעון, בבמה גדולה, באהל מועד, כדבעי למימר בריש פרק שני דתמורה (דף יד ע"א), דהא מסקינן התם על כרחין דלאקרובי בחברון בבמת יחיד אזל, דאי להביא - מחברון! מיבעי ליה!

ועוד כתיב בשמואל (א ט, יג): 'כי הוא יברך הזבח'.

¹⁸ יש לציין שחורבן משכן שילה לא נכתב בספר שמואל, אלא רק בספר ירמיהו (ז, יב-יד; כו, ו-ט) ובספר תהלים (עח, ט), ועיין על כך במאמר "מה קרה למשכן שילה ומדוע הדבר אינו כתוב בספר שמואל?" בספרי "הדר הנביאים" שמואל א פ"ד.

ובשאלו כתיב: 'הגישו אלי העולה והשלמים, ויעל העולה' (שם יג, ט)¹⁹, ובסמוך מייתי לה קראי שהקריב בלילה בבמה".

אם כן הוכיחו התוספות שאף על פי שבאופן פשוט נראה שתנא דבי רבי ישמעאל סובר שאחרי חורבן משכן שילה לא הותרו הבמות, אי אפשר לומר כך, אלא גם הוא מודה שאחרי חורבן משכן שילה הותרו הבמות!

4. הפסוק בספר מלכים

עוד יש להביא ראיה מהפסוק בספר מלכים (א ג, ב): "רק העם מזבחים בבמות, כי לא נבנה בית לשם ד' עד הימים ההם". מפסוק זה עולה שלפני שנבנה בית המקדש היה מותר להקריב בבמות! וכן כתב שם הרלב"ג: "רק העם מזבחים בבמות כי לא נבנה בית לשם ד' עד הימים ההם - זה ממה שיוורה כי בין המנוחה והנחלה הותרו הבמות. רוצה לומר: בין משכן שילה ובין בית עולמים. אך אחר זה נאסרו, כיון שנבנה בית לשם ד'".

¹⁹ לכאורה יש לשאול על הוכחת התוספות הזו משאול, שהרי בסמוך שם שמואל גער בו על הקרבתו: "ויאמר שמואל אל שאול: נסכלת, לא שמרת את מצות ד' אלקיך אשר צוך, כי עתה הכין ד' את ממלכתך אל ישראל עד עולם. ועתה ממלכתך לא תקום. בקש ד' לו איש כלבבו, ויצוהו ד' לנגיד על עמו, כי לא שמרת את אשר צוך ד'!" (שמי"א יג, יג-יד)!

ויש לומר שהגערה של שמואל בשאול לא היתה על כך שאסור היה לשאול להקריב אז בבמות, אלא הגערה של שמואל היתה על כך ששאל נצטוה במפורש מפי שמואל לחכות לשמואל, שהוא יקריב בגלגל, ולא שאול, ועל כך גער בו שמואל ששאל לא המתין לו. וכן כתב שם רש"י (ט-יא): "הגישו אלי העולה - זר מותר להקריב בבמה. מה עשית - הלא אמרתי לך: 'הנני יורד אליך להעלות העולה' - אני אעלה אותה ולא אתה".

וכן כתב שם הרד"ק (ט): "הגישו אלי העולה - כי שמואל אמר לו שהוא יבא אליו שם לסוף שבעת ימים, להעלות עולות לזבח זבחי שלמים. ואמר לו: 'שבעת ימים תוחל עד בואי אליך' (י, ח), וכאשר ראה שאול כי לא בא ביום השביעי בבקר להעלות העולה, וכבר הכין העולה והשלמים, כמו שאמר לו שמואל, אמר שאול שיגישו אליו העולה והשלמים, כי הוא יעלה אותם. וחטא בזה, כי היה לו להוחיל כל היום עד הערב, כי הוא בזמנו בא, בו ביום, כמו שנאמר: 'ויהי ככלותו'. אבל בהקריבו קרבן והוא זר לא חטא בזה, כי היתר הבמות היה אז, וזר מקריב בבמת יחיד".

וכן כתב שם הרלב"ג (ח): "והנה הוחיל שאול שבעת ימים, למועד אשר הגביל לו שמואל באמרו אליו: 'וירדת לפני הגלגל, והנה אנכי יורד אליך להעלות עולות לזבח זבח שלמים. שבעת ימים תוחל עד בואי אליך' (י, ח), וכאשר הגיע היום השביעי וראו העם כי לא בא שמואל נפוצו מעל שאול מרוב פחדם ויראתם. וידמה כי שאול, להגיע אליו הנבואה, העלה העולה והשלמים כאשר ראה כי לא בא שמואל. ולא די שלא הועיל, אבל נמנעה גם כן נבואת שמואל להודיע אותו מה יעשה ואיך יתנהג בענין זאת המלחמה, לפי שכבר עבר על מצות ד' יתברך במה שצוהו על ידי שמואל נביאו שיוחיל שבעת ימים עד באו אליו. אך לא חטא במה שהעלה העולות והשלמים והוא זר, כי אז היה מותר לזר להקריב בבמת יחיד, כמו שנתבאר בסוף זבחים".

ו. איסור הבמות בזמן ירושלים בספר מלכים

על איסור הבמות בזמן ירושלים ניתן ללמוד מהפסוק שהובא לעיל מספר מלכים (א ג, ב): "רק העם מזבחים בבמות, כי לא נבנה בית לשם ד' עד הימים ההם". מפסוק זה עולה שאחרי שנבנה בית המקדש היה אסור להקריב בבמות! וכן כתב שם הרלב"ג: "רק העם מזבחים בבמות כי לא נבנה בית לשם ד' עד הימים ההם - זה ממה שיורה כי בין המנוחה והנחלה הותרו הבמות. רוצה לומר: בין משכן שילה ובין בית עולמים. אך אחר זה נאסרו, כיון שנבנה בית לשם ד'". כמו כן יש להוכיח זאת מכל הפסוקים שאומרים ביקורת על מלכי יהודה הצדיקים שעשו הישר בעיני ד', אבל "הבמות לא סרו, עוד העם מזבחים ומקטרים בבמות"²⁰.

ז. מדוע לא הוכיחו חז"ל את דבריהם מהפסוקים בספרי הנביאים?

יש לשאול: מדוע לא הביאו חז"ל את הפסוקים בספרי יהושע, שמואל ומלכים כמקור להיתר הבמות בזמן גלגל נוב וגבעון, ולאיסורן בזמן שילה וירושלים?
נראה שחז"ל רצו למצוא רמז בפסוקים שבפרשתנו, שעוסקים בהיתר הבמות ובאיסורן, לכל מה שמפורש בספרי הנביאים²¹.

סיכום

א. חז"ל למדו מדרשת הפסוקים בפרשתנו, ומפשט הפסוקים בפרשת אחרי מות:
עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות. משהוקם המשכן נאסרו הבמות. באו לגלגל הותרו הבמות. באו לשילה נאסרו הבמות. באו לנוב ולגבעון הותרו הבמות. באו לירושלים נאסרו הבמות עולמית.
ב. במאמר זה הוכחנו את הדברים מהפסוקים בספרי הנביאים:
1. היתר הבמות בזמן גלגל נלמד מהציווי לבנות מזבח חדש בהר עיבל ולהקריב עליו עולות ושלמים, כאשר היה ניתן להקריב במזבח שבחצר המשכן.

²⁰ אסא (מל"א טו, יד), יהושפט (שם כב, מד), יהואש (מל"ב יב, ד), אמציה (שם יד, ד), עוזיהו (שם טו, ד) ויותם (שם, לה).

²¹ עיין כעין זה במאמר "מדוע לא נזכרו בתורה שבכתב רוב ענייני ראש השנה?" (פ"ג סעיף 1) בספרי "הדר המועדים ירח האיתנים" (עמ' 94).

2. איסור הבמות בזמן שילה נלמד מפרשת המזבח שבנו שבטי עבר הירדן המזרחי, שעל כך רצו בני ישראל לעלות עליהם למלחמה, והם הסבירו שהם לא התכוונו להקריב בו.
3. אמנם בספר שופטים, שמתאר את קורות בני ישראל בזמן שילה, מסופר בכמה מקומות שהקריבו בבמות, ומשמע שהן היו מותרות בזמן שילה!
4. הגמרא הקשתה מאחת ההקרבות, וענתה שהיתה זו הוראת שעה.
5. האחרונים הוסיפו שכך צריך להסביר גם בשאר ההקרבות.
6. הרד"ק כתב שההקרבה בבית אל היתה בשילה, שנקראת "בית אל".
7. ה"משך חכמה" חידש שכאשר הוציאו את הארון משילה היה מותר להקריב בחוץ, והסביר כך את ההקרבה בבכים ובבית אל.
8. האחרונים הרבו להקשות עליו, הן על עצם חידושו, והן על כך שהארון היה בחוץ באותם זמנים.
9. היתר הבמות בזמן נוב וגבעון נלמד מהפסוקים הרבים שמתארים את הקרבת שמואל במקומות שונים, וכן מהקרבת שאול בגלגל והקרבת אבשלום בחברון, וכן מהפסוק בספר מלכים, שמסביר שבני ישראל הקריבו בבמות מפני שלא נבנה בית לשם ד' עד הימים ההם.
10. איסור הבמות בזמן ירושלים נלמד מהפסוק הקודם בספר מלכים, וכן מהפסוקים הרבים שמגנים את ההקרבה בבמות בזמן מלכי יהודה הצדיקים. יהי רצון שיבנה בית המקדש במהרה בימינו, ושם נוכל להקריב את כל קרבנותינו.